

חבל נחלתו

ביניהם, ועוד משום כדי להפיג את תרעומתם שסו"ס היא מוצדקת, שכן נאמר להם שיקבלו עשרים שקל.

מסקנה

אם טיב העבודה של הקטנים הוא כמו של הגדולים, כיון שהותנה עימם שכר של גדולים, הם זכאים לשכר מינימום של גדולים, ולגבי התוספת של בעל הכרם צריך לבדוק מצד מה היא ניתנה, מנדבת לב או מצד קושי העבודה. אעפ"כ לפנינו משהו"ד מן הראוי שתשולם לקטנים התוספת כמו של הגדולים ויקבלו שכר שווה לגדולים במלואו.¹

טיב מלאכתם. אם עשו מלאכה כמו הגדולים בהספק ובטיב, עדיין צריך לדון מצד מה התוספת שהוסיף בעל הכרם לפועלים. אם התוספת היא מצד קושי המלאכה, זכאים הקטנים לתוספת כמו הגדולים שהרי דנים עפ"י העבודה שעשו. אולם אם התוספת היא מנדבת לבו של בעל הכרם, הקטנים אינם יכולים לתבוע את התוספת ומגיע להם שכר המינימום של גדולים.

ז. ואעפ"כ אם באמת ההספק והטיב של העבודה שוים בין גדולים לקטנים, נראה לענ"ד שיעשה טוב בעל הכרם אם ישלם לגדולים ולקטנים בשווה ויעשה לפניו משורת הדין, ראשית כדי לא להטיל קנאה

סימן נח

חיוב נהג שנשפך לו שמן על הכביש

לפי שמואל, אב נזיקין בור. את השמן הוא לא שפך בכוונה אלא באונס, וכמובן הוא מפקיר אותו ואינו מתכוין לזכות בו. ולכן צריך לדון מה דין מפקיר בורו מחמת אונס.

פסק הטור חו"מ (סי' תיב): "מי שהיה טעון כד ונתקל ונשבר הכד והזיק לאחרים בשעת נפילה פטור דנתקל לאו פושע הוא. לפיכך אם לאחר שנחזו שברי הכד בארץ הוזק בהם אדם או שהוחלק במים שנשפכו מן הכד **פטור מדיני אדם דהוה ליה מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס** וחייב דיני שמים

שאלה

לנהג מישראל נשפך שמן על הכביש כתוצאה מקלקול במכוניתו. נהג אחר החליק במכוניתו בשמן ונתקע במכוניתו במעקה בטיחות. הנהג ונוסעיו נפצעו והמכונית נזקה. האם הנהג ממנו נשפך השמן חייב בנזקי המכונית שהחליקה?

תשובה

א. שמן שנשפך על כביש ציבורי הוא

1. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: צ"ע לענ"ד האם יש מקום לחלק בין אם היה בעה"ב יכול להשיג פועלים זולים או לא. כי אם הי' יכול להשיג פועלים זולים אולי יכול לטעון לשלוחו: לתקוני שדרתיך ולא לעיוותי.

ליה בור ופטור בהם על הכלים. ואם פשע בפילתו ונשבר הכד, חייב על מה שיזיק, בין בשעת נפילה בין על אחר שנחו השברים, אפילו דאפקרינהו.

עולה מדברי הטור והשו"ע שאדם שהפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס פטור מדיני אדם. ה"ה לנהג שנשפך לו שמן על הכביש. וכיון שאינו מתכוין לזכות בשמן ממילא אין זה בורו. ורק אם היה לו זמן לשפוך חול על השמן וניזק אחר חייב בדיני שמים.

ויש בכך חידוש גדול של הגמרא שאע"פ שאדם גרם לנזק הוא לא חייב ממון אם הפקירו באונס, אלא חייב בדיני שמים. וצ"ע אם מותר לניזק לתפוס במקרה כזה (עי' חבל נחלתו ח"ה סי' מג).

ב. אולם צריך לדון איך נשפך השמן שכן לא כל שפיכת שמן היא בלתי צפויה, ובהרבה מקרים ישנם סימנים ברורים היוצאים ממנו המכונית, וא"כ בעל המכונית שלא תיקן את מכוניתו ונסע בה כאשר יש סימנים ברורים שמנועו עומד לשפוך שמנו, הוא פושע במידה מרובה.

נאמר במשנה בבבא מציעא (פ"י מ"ד): "הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו פטור מלשלם נתנו לו זמן לקרץ את האילן ולסתור את הכותל ונפלו בתוך הזמן פטור לאחר הזמן חייב".

ופסק הטור (ח"מ סי' תטז): "ואם לא התרו בו או שהתרו בו ונפלו בתוך הזמן והזיקו לא שנא לאחר נפילה לא שנא בשעת נפילה כל זמן שלא נודע לבעלים שנפלו פטורים, וכן אפי' אם נודע להן שנפלו אם לא היה להם פנאי לסלקם או שהפקירו פטורים, אבל אם יש להם פנאי לסלקם ולא הפקירו חייבים דהוה ליה ממונו שהזיק

אם היה לו פנאי לסלקם דמ"מ היה לו לסלקם, ואם מתכוין לזכות בשברי החרס חייב בנזקין שיזיקו אצ"כ דהשתא דהוה ליה בור ופטור בהם על הכלים, ואם פשע בפילתו ונשבר הכד חייב בין על מה שיזיק בשעת נפילה בין על אחר שנחו השברים אפילו דאפקרינהו".

ובאר הבית יוסף (ח"מ סי' תיב, ד): "משנה שם (כח.) נשברה כדו ברשות הרבים והוחלק אחד במים או שלקה בחרסיה חייב רבי יהודה אומר במתכוין חייב ושאינו מתכוין פטור ומפרש בגמרא (כח.; כט.) מתניתין רבי מאיר היא דסבר נתקל פושע הוא אבל חכמים אומרים נתקל אנוס הוא ולפיכך פטור דתניא נשברה כדו ולא טילקה נפלה גמלו ולא העמידה רבי מאיר מחייב בהזקן וחכמים אומרים פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים וקאמר אביי בתרתי פליגי פליגי בשעת נפילה דרבי מאיר סבר נתקל פושע הוא ורבנן סברי לאו פושע הוא ופליגי באחר נפילה במפקיר נזקיו דרבי מאיר סבר מפקיר נזקיו חייב ורבנן סברי מפקיר נזקיו פטור ואם נתכוון לזכות בחרסיה חייב והיינו דקאמר רבי יהודה במתכוין חייב ובשאינו מתכוין פטור ופטור הפוסקים כרבי יהודה דהיינו חכמים דברייתא".

וכן פסק השו"ע (ח"מ סי' תיב ס"ד): "מי שהיה טעון כד, ונתקל ונשבר הכד והזיק לאחרים בשעת נפילה, פטור, דנתקל לאו פושע הוא. (ע"ל טור סימן ש"ד). לפיכך אם לאחר שנחו שברי הכד בארץ הזק בהם אדם או שהוחלק במים שנשפכו מהכד, פטור מדיני אדם, דה"ל מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס, וחייב בדיני שמים אם היה לו פנאי לסלקם. ואם נתכוון לזכות בשברי החרס, חייב בנזקין שיזיקו אחר כך, דהשתא הוה

חבל נחלתו

שלו ולא היה לשמעון חלק בו היה פטור לפי שבשעה שבנה הכותל כדין בנה ואין תחלת עשייתו לנזק אינו כפושע אלא אם כן נתנו לו זמן לקוף ומה שטען שמעון שפשע בחפירתו זו ודאי טענה היא ודבר זה תלוי בראיית בית דין על פי בקיאים אם יודעים הבית דין ונתברר להם שמחמת חפירתו נפל הרי זה כחֲצִיֹּו וחייב לשלם הנזק עכ"ל: כתב הריטב"א בתשובה (סי' מב) מה שאמרו בפרק הבית והעלייה (ק"ח). על משנת הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים וכו' וכמה זמן בית דין א"ר יוחנן שלשים יום לא אמרו כן אלא בדבר שיש לו מיתון עד שלשים יום ואין הלה יכול לעשותו בהרוחה קודם לכן, אבל בדבר שאין לו מיתון ואיפשר שיבא החזק לאחרים בנתיים כגון שהיה הכותל והאילן גוחה ועומד ליפול או כהיה דכדו וגמלו שנפלו לרשות הרבים דפרק המניח (כה:). אין קובעין זמן שלשים יום אלא כפיין אותו לסלק מיד בענין שלא יזיקו, וכן פירשו שם התוספות (ב"מ שם ד"ה זמן) עכ"ל".

מתבאר מדברי הרשב"א ששמעון אשר חלקו גובל בכותל אינו יכול לטעון שיש על ראובן לפנות את כותלו כיון שבנה בריא, אא"כ יש לו ראיות ברורות שהכותל רעוע. ורק אם לשמעון טענה שבעל הכותל הזיק ע"י כותלו בצורה ישירה חייב. כמו"כ מדברי הריטב"א מתבאר שהזמן של שלושים יום לסילוק המפגע אינו קבוע ולעתים הוא מחוייב לסלקו מיד.

ואמנם הרמ"א מוסיף על השו"ע, ופוסק לפי דרכו של רבינו ירוחם (סי' תטז ס"א): "הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים, פטור מלשלם, ואף על פי שהפקירם; לפי שאינם דומים לבור, שהרי אין תחלתו להזיק. (ויש

שאפילו אם אחר מניח את כליו ברה"ר במקום שיכולים להזיק חייב בעל הכלי לסלקו".

ולכאורה אם לא התרו בו ולא נתנו לו זמן להסיר את המכשול הוא פטור אם נפל באמצע הזמן.

אבל הבית יוסף הביא: "כתוב במישרים נתיב ל"א חלק א' (צ ע"א) אם נפלו מחמת זועות ורוחות וגשמים אם בנאו כראוי פטור, ואם לאו חייב, פירוש **ואפילו לא נתנו לו בית דין זמן** עכ"ל והוא תוספתא (שם) כתבה נמוקי יוסף פרק הנזכר (ב"מ עב. ד"ה פטור מלשלם)".

וכ"כ תוספות יום טוב (ב"מ פ"י): "ומסיים נ"י וא"כ מיירי דוקא שבנאו כראוי. אבל שלא כראוי חייב דתניא בתוספתא נפל הכותל מחמת [הזועות]. מחמת הרוח. מחמת הגשמים. אם בנאו כדרכו פטור. ואם לאו חייב".

היינו לפי התוספתא שמביאים רבינו ירוחם והנ"י אם הכותל רעוע ונפל חייב. ובמקרה זה אינו מפקיר נזקו אחר נפילת אונס אלא אחר נפילת פשיעה שכן ידע שבנאו רעוע. וה"ה לכאן.

ג. עוד מביא הב"י: "כתב הרשב"א (שו"ת ח"ג סי' קסד) כותל שהיה חוצץ בין ראובן ושמעון והיה הכותל רעוע והזהירו שמעון בינו לבינו לתקנו והיה דוחה אותו בדברים ולבסוף חפר עוד ראובן בכותל חורים לנעוץ בו כשורי ולימים מועטים נפל הכותל ממקום החורים שחפר ולמעלה נפל על [גג] של שמעון והפיל אתו הגג ושיבר את הכלים ועכשיו תבע שמעון מראובן לשלם לו הנזק. תשובה שנינו הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים וכו' ולפיכך כל שלא נתנו בית דין זמן לראובן לסתרו אפילו היה הכותל כולו

אומרים דאם היה לו פנאי לסלקן ולא הפקירן, חייב) (טור ס"א)... הגה: וכל זה כשבנאה מתחלה כראוי, אבל אם לא בנאה כראוי ומחמת זה נפל הכותל, חייב בנוקו (תוס' המגיד פ"ג דנזקי ממון ובית יוסף בשם רבינו ירוחם נל"א ח"א)".

ונראה שבמקרה שלפנינו אם ידוע לבעל המכונת מצבה הרעוע, דינו כאמור ברבינו ירוחם ובנ"י שחייב בנזקים של השמן שנשפך על הכביש. וכיון שכן הרי הוא מפקיר נזקיו אחר נפילת פשיעה וחייב בנזקי הבור שכרה ברה"ר.

ד. לגבי תשלום על נזקים הנה על נזקי כלים פטור לגמרי כאמור 'חמור ולא כלים', וחייב על נזקי האדם בגופו (הנהג ונוסעיו). כאמור בטור (ה"מ סי' תי): "כתיב ונפל שמה שור או חמור ותנן אחד השור ואחד כל הבהמה שוין לחייב על נפילתו בבור כשור אבל על אדם וכלים פטור דדרשינן שור ולא אדם חמור ולא כלים אפי' שנפל בו השור עם כלים ומת השור ונשתברו הכלים חייב על השור ופטור על הכלים ולא נתמעט אדם אלא ממיתה אבל אם הוזק בו אדם חייב אבל על הכלים פטור בין אם נשברו לגמרי בין אם הוזקו".

ה. אלא שיש להעיר על הכרעה זו מהנאמר בתוספות (ב"ק כח ע"ב ד"ה ונשוף): "ונשוף באבן – דוקא נקיט דנשוף באבן אבל נתקל באבן ונשוף בקרקע פטור דקרקע עולם הזיקתו ואפילו שמואל מודה הכא דפטור כדפטר לקמן בהפרה (דף נג. ושם) נתקל בבור ונפל לאחורי הבור".

וכן הרא"ש (ב"ק פ"ג סי' ד) כתב: "אמר רבי אלעזר לא תימא נתקל באבן ונישוף באבן הוא דחייב אבל נתקל בקרקע ונישוף באבן פטור אלא אפילו נתקל בקרקע ונישוף

באבן חייב. כמאן כר' נתן דאמר כל היכא דליכא לאישתלומי מהאי משתלם מהאי. וכן הלכתא. אבל נתקל באבן ונשוף בקרקע פטור אפילו לשמואל. דעד כאן לא מחייב שמואל אלא כשנחבט בקרקע כריית בור כדאמרינן לקמן (דף נג א) דמודה שמואל אם נתקל בבור ונפל לאחור הבור דפטור. ומתני' איירי שהוזק במקום שפיכת המים". וכ"כ רבינו ירוחם (מישרים נל"א ח"א).

ולפי דברי התוס' והרא"ש עולה שבמקרה שלפנינו מי שנשפך לו שמן בפשיעתו על הכביש פטור אף מנזקי הגוף של הנוסעים ברכב, שכן הרכב החליק ופגע במעקה הבטיחות מעקה זה אינו חלק מהבור שכרה שופך השמן, וא"כ הוא רק בחזקת גרמא לנזקי המחליק.

אולם הרשב"א (ב"ק כח ע"ב) חולק על תוס' ורא"ש, וז"ל: "ואם נתקל באבן ונישוף בקרקע איכא למימר דלכו"ע פטור, דלרב דאמר בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו הכא פטור דקרקע עולם הזיקתו, ואפילו לשמואל דאמר בין להבלו בין לחבטו הכא פטור דהוה ליה כנתקל בבור ונפל לאחורי הבור דפטור לקמן בפרק שור שנגח את הפרה, דמודה שמואל בכל כי הא דאמרינן קרקע עולם הזיקתו כל שאינו ניזוק בתוך תקלתו, וליתא, דלשמואל כל שנתקל בבורו אע"פ שנישוף בקרקע חייב שהדוחה והמכשיל חייב כדמוכח בפרק הפרה דמחייב אגובה ומשמע אפילו נישוף בקרקע עולם, ונתקל בבור ונפל לאחורי הבור דפטור טעמא אחרינא הוא שאז הבור אינו מכשיל אלא הכורה וכמו שכתבתי בס"ד".

מתבאר שמחלוקת ראשונים היא אם הניזק נתקל בבור והבור גרם לו שינזק מדבר אחר.

חבל נחלתו

והוזק בקרקע, פטור¹.

והגר"א העיר שהרשב"א והנ"י חלקו על תוס' ופסקו שחייב. ונראה שלמעשה השופך בפשיעה יהיה פטור לגמרי, ורק אם הניזק תפס או כבר תפוס מנכסי המזיק יכול להחזיק בהם ולטעון קים לי כסיעת ראשונים זו שחולקת על השו"ע מחמת נזקי הגוף שלי.

מסקנה

אם השמן נשפך במפתיע בעל הרכב פטור לגמרי.

אם תקלת השמן היתה צפויה בעליה חייב על השמן שנשפך מדין בור ועל כלים פטור ועל נזקי גוף של המחליקים פטור. ואם תפשו על נזקי הגוף מותרים להחזיק מדין 'קים לי'.

הערה

נוצר מצב מאד משונה, שהמזיק פטור לגמרי אף שהזיק בפשיעה, וכמובן שדבר כזה הדעת אינה סובלתו. ונראה לענ"ד שבנושא זה יכולים בית דין לקבוע הלכות מחמירות יותר מדין תורה כאמור שבב"ב (ח ע"ב) שיכולים ב"ד או בני העיר להסיע על קיצתן.

וכך כתב המאירי (שם): "ולא עוד אלא שרשאין להסיע על קיצתן ר"ל להסיע עצמן מדין תורה ולהתנות על עצמם שכל שיעבור על תנאי מתנאיהם שיתחייב בקנס כך וכך ומוציאין אותו הקנס ממנו בבית דין על

אמנם הנחלת דוד (ב"ק כח ע"ב ד"ה שם תוס') העיר שהן תוס' והן הרא"ש סותרים את דבריהם בפרק המניח. וז"ל הנחלת דוד: "ולקמן בפרק הפרה (ג, ב) בתוס' ד"ה לשמואל אגובה נמי מחייב כתבו התוס' תירוצים אחרים להך קושיא, ולדבריהם דהתם חייב בנתקל באבן ונישוף בקרקע כיון שעשה כל התקלה וההיא דנתקל בבור שאני שלא עשה כל התקלה משום דקול הכורה נמי קגרים עיי"ש בדבריהם. ודברי הרא"ש דשמעתין ובפרק הפרה סותרים זה את זה, דבשמעתין (סי' ד ה) כתב לדינא כדברי התוס' דכאן לפטור בנתקל באבן ונישוף בקרקע, ובפרק הפרה (סי' ז) כתב לדברי התוס' דהתם לחייב בעשה כל התקלה אף שאין החבטה ידיה כלל, ונמצא דלדבריו דשם הוה ליה לחיובי בנתקל באבן ונישוף בקרקע וא"כ דבריו סתרי אהדדי. גם דברי הטור סותרים זה את זה, וכבר הרגיש בזה בספר (מעדני מלך) [פלפולא חריפתא] עיי"ש בדבריו, ומהתימא על הרב ביס של שלמה איך נמשך אחר דברי הרא"ש האלו באלה שני המקומות מבלי משים לב כי המה הדברים הסותרים זה את זה וצע"ג".

וכן הפני יהושע (ב"ק כח ע"ב) העיר על תוס': "אבל הרמב"ן בספר מלחמות בפרק הפרה [בסופו ד"ה עוד אמר רבא] כתב בשם הירושלמי להדיא דאפילו נתקל באבן ונישוף בקרקע חייב ועיין במה שכתבתי שם".

השולחן ערוך (ח"מ סי' תיא ס"א) פסק: "בין נתקל באבן והוזק באבן בין נתקל בקרקע והוזק באבן. אבל אם נתקל באבן

1. ומה שהמשיך בשו"ע: "ופטור בו ממיתת אדם ונזקי כלים" כן היא לשון הטור, ועולה על דינים דלקמיה באבנו סכינו ומשאו.

חבל נחלתו

כמנהג מדינה.
ועל' בדרשות הר"ן (דרשה יא) שישנם משפטי המלך אשר באים להעמיד את חיי הציבור שלא עפ"י ד"ת.

וכן הרמב"ן (שמות טו, כה) כתב: "וכן ביהושע נאמר ויכרות יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם (יהושע כד כה). אינם חקי התורה והמשפטים, אבל הנהגות ויישוב המדינות". ומשמע שחובה על מנהיגי החברה לדאוג להעמדתה בחוקים ותקנות מעבר לד"ת לפי צורך השעה והדור.

ועל' הלכות מדינה (לגרא"י ולדנברג זצ"ל, ח"א ש"ח). ו'עמוד הימיני' לגר"ש ישראלי (ש"א סי' ח), ועל' בס' בצומת התורה והמדינה (ח"א) כמה מאמרים העוסקים בכך.

נראה עכ"פ שודאי ישנה יכולת לכופף כל מזיק לתשלום מעבר לד"ת אם חוקקו זאת בחוק החל על כל הציבור².

דרך מה שאמרו הפקר בית דין הפקר וכמו שנאמר וכל אשר לא יבא בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה או שיתחייב מלקות או נדוי הכל לפי תנאם".

וכן בשו"ת הרא"ש (כלל ז סי' א) פסק: "ורשאיין הציבור להתנות ולהסיע על קיצותן, ליתן לזה ממון חברו על פי קיצותן, ואין בו משום גזל; וכן לאסור המותר, משום מגדר מילתא, ומה שאוסרין, אסור לכל בני העיר". ובשו"ת הרשב"א (ח"ב סי' רסח) כתב בתוך דבריו: "והמנהג בעניני דיני הממונות: כל מנהג שהנהיגו ביניהם בני המדינה בהסכמת גדוליהם, היא הסכמה, ודנין עליה כשל תורה. וכדגרסינן: רשאיין בני העיר לעשות קופה תמחוי, ותמחוי קופה, ולהסיע על קיצותן".

וא"כ ודאי שיכולים בי"ד לגזור שבמקרה כזה יתחייב השופך בפשיעה הן בנזקי גוף של המחליק והן בנזקי ממון. ונראה שאף חוקי המדינה לענין זה יחשבו

סימן נט

השוכר אחרים להזיק או לחבול

הוא חייב?

שאלה

פתיחה

לא מצאתי דיון ישיר בש"ס ובראשונים בנושא. הדיון הוא בעיקרו מדימוי מילתא

מה דינו של השוכר אנשים אחרים להזיק או לחבול, האם כיון שרק שְכָרם אבל לא הזיק או חבל בידיים פטור, או מכיון ששכרם ושלחם חייב, וא"כ בכמה

2. ויש להעיר, שלכאורה ד"ת בענייני ד' אבות נזיקין וכו' היא רק על ישראל ולגבי נוכרים הדבר צ"ע, ויתחייבו יותר מישראל.